

RECENZIO

Falusi Látletek (1991–2003). Oláh Sándor. Csíkszereda, 2004, Pro-Print Könyvkiadó.

Plugor Réka

A 2004-ben kiadott kötetben Oláh Sándor a jelenkori szé-
kelyföldi falusi társadalom gazdasági, társadalmi jelensége-
inek vizsgálata során, tizenhárom év írásait válogatta össze. A
különböző folyóiratokban már megjelent tanulmányok csoport-
osításához az indító ötletet egy szomorú társadalmi valóság ad-
ta, és pedig az, hogy a megrekedt kistérségek problémái, súlyos-
ságukhoz képest alig vannak jelen a nyilvánosságban vagy a
döntéshozók asztalán. A vidéki társadalomban „fent” élők nem
tudnak, vagy nem is akarnak tudni a „lent” levők problémáiról,
helyzetéről. Ezen állapot orvoslására vállalkozik a szerző a rész-
letekbe menő pontossággal bemutatott kis falvak gazdasági, tár-
sadalmi szokásai révén.

Ami a könyv struktúráját illeti három fő fejezetre tagolódik;
az első (*Ember és föld*) lévén terjedelemben a legnagyobb, ki-
lenc tanulmányt foglal magába, a második (*Kitaszító föld*) hat
tanulmányt, míg a harmadik (*Nem csak dolgozik az ember*)
fejezet négy tanulmányt tartalmaz. A tanulmányok csoportosítá-
sa témájuk alapján történt, viszont az egyes fejezeteken belül
nem észlelhető ezek logikus sorrendje; különálló írásokról van
szó, amelyek összeállnak végül egy egységes egésszé?

Írásomban, a könyvben levő sorrendet követve, mutatom be
az egyes fejezetek és azokon belül az egyes tanulmányok tartal-
mát, majd végül válaszolok az előbb fölített kérdésre.

Ember és föld fejezetcím alatt a föld és az egyének szimbo-
likus viszonyát vázolja fel különböző vetületek mentén, első-
sorban a szocializmus és az azt követő rendszerváltás során
fellépő társadalmi, gazdasági változásokat hangsúlyozva.

Az első megközelítés 1990-ben egy dombvidéki székely falu-
ban a földhöz való viszonyulást a Termelő Szövetkezet (a továb-
biakban a téesz megnevezést használom) meg- vagy meg nem
maradásának vitája kapcsán tárja föl. Az „...*Olyan törvényöket
csinálunk..., hogy nekünk jó legyen...*” (11–17. oldal) című ta-
nulmányban egy olyan falut mutat be, amely a társadalmi viszo-
nyok megváltozása során feszültségek színtere lett. A közösség
két érdekcsoportra oszlott: egyik, akik a téesz megmaradásá-
ért harcoltak, a „téesz-pártiak”, mely csoportban elsősorban a
téesz vezetőség, az egyes aktív tagok valamint a téesz nyug-
díjasok egy része volt; a másik meg, akik a téesz felbomlását
javasolták, a „téesz-ellenzők”, amely nagyrészt azon középkorú
egyénekből tevődött össze, akik állami nyugdíjban részesültek
vagy közel álltak a nyugdíjkorhatárhoz. Ehhez a csoporthoz

tartoztak azok a téesztagok is akik egyéni gazdálkodásuk újra-
kezdésében látták a jövőt. Ebben a szimbolikus konfliktusban,
paradox módon, nem vettek részt az ingázók, a fiatalok, akik
ugyanakkor a falu jövőjét jelenthetik. Ők nem lévén téesz ta-
gok, nem volt szavazati joguk annak felbomlásának vagy meg-
maradásának ügyében. Ilyen kontextusban a falu társadalmi és
gazdasági viszonyait a téeszhez való viszonyulás alakította, ez
volt az alapvető, elsődlegesen érvényesülő rendezőelv.

De mit is jelent konkrétan a föld, annak volta vagy hiánya
az egyéneknek? Erre a kérdésre a választ az „*Ember és föld
a Székelyföldön*” (18–24. oldal) tanulmányban kapjuk, ahol a
földbirtok a „kötelék”, a „biztonság” szavakkal határozottan jele-
nik meg. A birtokolt föld termelőeszköz jellege mellett megha-
tározta az egyének helyi hierarchiában és viszonyrendszerben
elfoglalt társadalmi pozícióját; le lehetett írni vele az egyént:
„az alany az amit birtokol, a tulajdona alapozza meg identitását”
(18. oldal). Tehát a szocializmus idején az erőszakos kollektivi-
zálás, egyrészt identitásuk egy részétől fosztotta meg az egyé-
neket, másrészt pedig, egy tágabb kontextusban, hozzájárult
a földbirtok reprezentációs funkcióinak megváltoztatásához,
a „földhóbort” a „házhóbort”-tal cserélődött le. A föld, mint
az ősökkel való kontinuitás fenntartásának formája, a téesz fel-
bomlása és a birtokok kimérése után morális kérdéssé is vált:
ki az aki visszakaphatja, mit csinálhat vele, van-e joga eladni?
A számos kérdés föltevése és a lehetséges válaszalternatívák
megadása után a tanulmány végső kicsengése az, hogy a szé-
kelyföldi falusi közösségekben az ember-föld viszony szemé-
lyes jellege még tovább él, a föld még nem lett az elidegenedés
meg az üzlet tárgya.

A gazdasági viselkedésmódok és mentalitások még a legki-
sebb településen sem egységesek, ezen premisszából kiindulva
a szerző és kutatótársai négy Kishomoród menti faluban 1052
családi gazdaságot vizsgáltak: Homoródalmás, Karácsonfalva,
Oklánd és Homoródújfalva. Ebből a kutatásból született a „*Gaz-
dálkodásmód és életvitel*” (25–32. oldal) című tanulmány,
amely felvázolja a földhasználat és megélhetés időbeni változá-
sait, az önellátásra való egyéni termelés, a közös gazdálkodás,
majd a visszakapott földekkel való gazdálkodás folyamán. Fel-
állít egy gazdálkodástipológiát, melyet a kötet következő négy
tanulmányában bővebben kifejt. A gazdaságtípusokat a jövede-
lem elérésére használt stratégiák, viselkedésmódok és mentali-

tások alapján körvonalazza két fő szempont alapján: egyrészt a jövedelemszerzés gazdasági eredetét tekintve, megkülönbözteti a kizárólag mezőgazdasági termelésből élő családokat, a mezőgazdasági és más ágazatok pénzjövedelméből élő családokat valamint a csak pénzjövedelemből élőket. A javak felhasználása során pedig körvonalazódik egy másik szempont, mikor az önellátást, önfenntartást szolgáló gazdálkodásról vagy a szükségletek kielégítése mellett a jövedelem egy részét áruként kezelő gazdálkodásról beszél (28–30. oldal).

„A munkamegosztás és integráció szintjei” (33–84. oldal) tanulmányban a négy faluban végzett kutatások fenti szempontok alapján végzett felvázolása történik. Az egyes falvakban elkülöníti a gazdasági magatartástípusokat, mentalitásokat, bemutatja őket, majd lebontva a termelési, létfenntartási tevékenységek társadalomszervezeti keretére, a családra, konkrét példák által szemléltet.

A gazdálkodás témánál maradv a „Gazdálkodás és társadalmi kapcsolatok egy Kishomoród menti családban” (85–97. oldal) című tanulmány esettelírás egy Kishomoród menti család gazdálkodásának és társadalmi kapcsolatainak valamint azok összefüggéseinek vizsgálatáról. Egy hattagú, háromgenerációs családról van szó, akik a termelésben és a külső kapcsolatok fenntartásában egységes intézményként működnek, míg a fogyasztás megosztás területén, habár a szerző véleménye szerint képlékeny és külső szemlélő számára nehezen meghúzható határok mentén, de két különálló háztartásra bomlanak szét. A mentalitásbeli különbségek feszültségeket generálnak, viszont ezek sikeresen megoldódnak, mivel mindkét családnak fontosabb az együttműködéssel fenntartott gazdaság. Így a föld, amely a megélhetést jelenti, játssza az elsődleges összekötő kapcsot a két elemi család között. Ami a család külső gazdasági kapcsolatait illeti, ezek a kölcsönösség és a viszonzás elve alapján működnek, ahol az együttműködők közti íratlan szabályok irányítják az egyes aktorok viselkedéseit.

„A mi munkánknak kicsi az értéke...” (98–113. oldal) egy átfogóbb tanulmány, amely a székelyföldi falusi vidék társadalmi-gazdasági helyzetének néhány sajátos vonását vázolja föl. Előszörként a Szelényi Iván tipológiáját használva megkülönböztet sorvadó, hanyatló, stagnáló és fejlődő falusi településeket, bemutatva ezek felismerhető jegyeit. Az átalakulással járó elsődleges társadalmi jelenségek a székelyföldi faluban a rivalizációs feszültségek és a státusharcok. A régi közösségek, melyek közmegegyezően alapultak felbomlottak és helyüket az érdekirányultságok által átítatott heterogén választási lehetőségek vették át. Ebből kifolyólag nehézkessé vált a közösségekben a társadalmi kommunikáció, és ami továbbá az együttműködés esélyeit még csökkenti az, hogy a társadalom korábban erőteljesen ellenőrző, norma- és értékadó szerepe meggyengült. A szerző szerint a szükséghelyzetben mozgósítható kapcsolatok köre összeszűkül, mivel az egyéni érekororientált világban a szomszédosági és rokonsági kapcsolatok kisebb jelentőséget kapnak, jelentősen gyengülnek. A kooperáció lazulása a falusi lét kulturális és társadalmi biztonságának a megrendülését is maga után vonja.

„A Kishomoród menti háztartásközi kapcsolatokról” (114–127. oldal) című tanulmány egy periférikus kistrégió háztartásainak reprodukciós tevékenységének bemutatását az elérhető intézményes szerkezetek valamint a kapcsolathálózati tranzakciók mentén vázolja fel. A Homoródújfalú, Karácsonfalva,

Oklánd, Homoródalmás, Lövete és Szentegyháza településeken gyűjtött információk során az körvonalazódott, hogy az állami szféra szolgáltatásai csökkentek a civil szerveződések szolgáltatásai kiszorítása során; a családi munkaerő-fogyasztásban nagy mértékű az önerőből, a szűk körben megoldott munka.

Áttérve a posztoszocialista korszak székelyföldi agrártermelésének társadalmi feltételeire, „A székelyföldi agrártermelés társadalmi feltételei 1989 után” (128–138. oldal) tanulmányban a mezőgazdasági termelés társadalmi viszonyait a termelőmunka folyamatában érvényesülő makro- és mikrotársadalmi tényezők összességén keresztül vizsgálja.

„A fiatfalvi földhasználat 2003-ban” (139–150) című tanulmány a föld jelentőségét és a földhasználat formáit mutatja be Fiatfalván, vázolja az ott élők mentalitását és attitűdjait ezen témában. Ebben a székelyföldi faluban sem jelent a föld egy személytelen termelési tényezőt; a családi földbirtok az elhunyt elődök és a mai tulajdonos között megteremti az összekötő láncot, ezennel egy morális kötelezettség jön létre. Végül egy esetbemutatás során részletezi az addig kijelentetteket. Közös háztartásban élő két generáció földhöz való viszonyulását, gazdálkodási stratégiáit, kiadásait, bevételeit mutatja be.

„Kitaszító föld” fejezetcímű alatt a szerző a migráció valamint a vendégmunka kérdésköreit és az ezekhez kötődő különböző melléktényezőket vizsgálja a székelyföldi falvakban. A vendégmunka, amely végződik végleges kiköltözéssel is, jelentős mértékben meghatározza egy település életmódját, megélhetését valamint fennmaradását.

Egy székelyföldi faluban, Homoródalmáson, a kitelepedéshez való viszonyulásokat mutatja be az „Egy falu és a kívándorlás” (153–158. oldal) tanulmányban. Ezek a viszonyulások nem egységesek faluszinten, egyéni szituációkhoz kötöttek, az egyes élethelyzetek szubjektív megélése során kialakuló egybeeső mentalitásokban rejlenek. Általában a kitelepülők a helyi társadalom közepes anyagi helyzetű családjaiból származnak, olyan családokból, ahol különös hangsúly fektetődik a törekvő életmódra. Oláh Sándor a következő viszonyulási módokat különbözteti meg, melyek azonban nem különíthetők el mereven egymástól: a *Miért kell elmenni?* rácsodálkozás az eltérő értékpreferenciákban fedezhető fel, mikor is az elmenő, a maradók szerint létfontosságú értékeket átlépve megy el. A *Jól tette, hogy elment!* kijelentést általában olyan idősebb emberektől hallani, akik szerint a befektetett munka nincs összhangban az anyagi haszonnal. A harmadik típust pedig az *Akik érdeklődnek*. kategória alkotja, azok a közép- és fiatalabb nemzedék tagjai, akik nem voltak téves tagok, nincs beleszólásuk a falut érintő termelési folyamatokba. Ők egy semleges pozícióból szemlélődve, egyelőre csak érdeklődnek, fontolóra veszik a körülményeket; általában ezek köréből kerül ki a legtöbb kivándorló. Tehát a kivándorláshoz való viszonyulást elsősorban a gyakorlati szempontok határozzák meg, viszont jelentős mértékben befolyásolják az affektív viszonyulások is.

A „Mindennap friss kenyér” tanulmányban (159–162. oldal) egy hargitai kőműves szólítódik meg, aki elmeséli, hogy milyennek látta a vidéket ahol vendégmunkán dolgozott.

A magas dombvidéki Köves településen végzett kutatások során az „Egy székely falu vendégmunkás-potenciálja (1990–1993)” (163–174. oldal) című tanulmány formálódott ki. A vendégmunka vállalása a faluban a társadalmi versengés formáját

olti magára. Az állami szektorból elbocsátott, földműveléssel nem megelégedő egyének köréből kerülnek ki többnyire a külföldi munkát vállalók. Egy olyan közösségben, ahol a másokra való figyelés, a hozzá való folyamatos hasonulás határozza meg a mindennapi viselkedésformákat a cselekvőket elsősorban a önértékelésük készíti a falu elhagyására, „a másik is ezt teszi” (173. oldal). Ilyen úton a külföldi munkavállalásnak identitás-teremtő és –fenntartó valamint társadalomépítő szerepe van. Ha valaki a kockázatvállalás, az idegen környezettel való megbirkózás félelmeit legyőzte a pénzszerzés érdekében, akkor a társadalmi kapcsolathálóját megmozgatva a lehető legjobb körülményekről érdeklődik. A szerző megrajzolva a munkaerő-vándorlás görbéjét a faluban, úgy találta, hogy csúcsidőként a késő tavasz-nyárelő és az ősz határozható meg, az egyéni kilépések időtartalmát tekintve pedig négy kategória határolható el: az egész évben kint tartózkodók, a tavasztól-őszig kint levők, a többször kimenők és az évente egyszer kimenők. Ami a kinti munkából szerzett jövedelmet illeti szintén észrevehető bizonyos típusokba való tömörülés: vannak a pazarló fogyasztók, a kereset beosztó felélését alkalmazó családok, a befektetést választók valamint a tartalékoló családok.

Az előbbihez hasonló témájú és struktúrájú tanulmány a „*Két székely falu vendégmunkás-potenciálja*” (175–194. oldal) című, melyben Lövéte és Homoródmási magyarországi munkavállalását vizsgálja. A 2001-ben gyűjtött adatok során olyan kép körvonalazódott amely azt sugallta, hogy a két falu lakossága körében nem idegen a vendégmunka gondolata, gyakorlata. A családtól való hosszabb távollét az ősök tapasztalatából származik, a vendégmunkát, a helyi társadalmi jóváhagyással folytatott jövedelemszerzés stratégiájaként definiálták. Amint a kövesi vendégmunkások motivációjában is nagy mértékben közrejátszottak, a pénzgyarapítás mellett a társadalmi motivációk is, ezen két falu esetében is a belső hierarchizáltság, a presztízsharcok, a versengések fontos tényezői a munkaerő-vándorlásnak. A közösségből eltaszító faktorok a demográfiai tényezők sajátossága valamint a gazdasági erőforrások közti különbségek.

A Gagyi Józseffel írt tanulmányban, „*Vendégmunkások utazási formái Hargita megyéből Magyarországra*” (195–213. oldal) a külföldön munkát vállalók szervezett, csoportos és periodikus, autóbusszal történő mozgását figyelték meg. Az autóbusszos személyszállítást végző cégek megalakulásával valamint a járatok rögzítésével stabilizálódott a Magyarországra irányuló székelyföldi munkások mozgása. Tehát most már felbecsülhető, hogy egy egységnyi idő alatt hányan vállalnak munkát külföldön, a buszokon utazók száma alapján. A tanulmányban bemutatják hogyan alakulhatott és alakult is ki az, hogy például a Gyergyó és Csík medencékből kiutazók 90%-a busszal teszi ezt meg. A pénzügyi előnyök mellett, amit a busz jelent, egy kulturális helyzetkép is felfedhető, amely során a autóbusszok, mint összekötő láncszem jelennek meg a képzetben. Ez a képzet a „helyi ingázó járat” intézményében gyökerezik, mivel a mikrotársadalomban a napi szükségletek kielégítésének jól használható eszköze volt, a sofőr pedig a társadalmi élet egyik kulcsszereplője, lebonyolítója. Ilyen szempontból a külföldre menő autóbusszok adott mikroközösséget, ugyanúgy egyetlen láncszemként kötnek össze azzal a világgal, ahová pénzért meg javakért mennek, ahol már ismerősök, segítők, jóakarók vannak, mint a városba szállító buszok (211. oldal).

Az „*Egy székely falu népmozgalma a II. világháború után*” (213–224. oldal) tanulmányban a Homoródmási migráns lakosság társadalmi mobilitását vizsgálja ötven éves távlatból. Kiinduló kérdésként az fogalmazódott meg, hogy a faluból kivándorló egyének a társadalmi státusok és foglalkozások, az intézményi beágyazottság milyen szintjén helyezkedtek el, valamint, hogy milyen kapcsolatokat tartanak fenn, ha fenntartanak a faluval. Ami az egyéni mobilitási lehetőségeket illeti a falut elhagyók kvázi azonos származási háttérrel rendelkezők lehetnek, strukturális szempontból egyenlő pozícióról indulhatnak. A célhelység volta nagy mértékben azon alapult, hogy az egyén szociális kapcsolathálójaához kötődő egyének hol helyezkedtek el. Általában olyan helyekre költöztek ki a faluból, ahol még voltak ismerősök, helybéliek, akikkel a közös származási hely kölcsönös elkötelezettségeket, szilárd támogatottságot jelentett. Ami a faluval fenntartott kapcsolatot illeti a szerző három típust különít el: az intenzív kapcsolattartók, a rendszeres hazajárók és a ritkán hazajárók, valamint van a véglegesen elszakadtak kategóriája. Ilyen szempontok alapján a falu egy népességeadó település volt, mely tény kialakulásában közrejátszottak egyaránt a külső, konjunkturális hatások szívóereje, a természeti, gazdasági, demográfiai feltételekben rejlő taszító erők és a helyi kulturális hagyomány.

Az előbbi két nagy fejezettel ellentétben a *Nem csak dolgozik az ember* fejezetben a társadalmi élet azon szegmensére fókuszál a szerző, amely az ünneplő alkalmakról, a kapcsolatok ápolásáról valamint azok felbontásáról szól. Az egyes mikrotársadalmak életében a gazdasági tevékenységek központi helyzete mellett, más mozgatóerők is felfedhetők, melyek számottevő hatással vannak az egyének életére, identitásának kialakulására, fenntartására.

Az első tanulmány, „*Cigányok és magyarok egy székely faluban*” (227–236. oldal), a két etnikum közti viszonyok vizsgálatát tűzte ki céljául a Homoródmási kistársadalomban, a gazdasági és a társadalmi interakciók mezejében. Ami a gazdasági dimenziót illeti a cigány-magyar együttműködés az idők során jelentős mértékben átalakult, míg a tradicionális társadalmakban az önálló háztartások között erős kötések léteztek, addig az állami gazdasági intézmények betörése a kisközösségbe beszűkítette a cigány-magyar együttműködést. A rendszerváltás után az önálló gazdálkodásra való visszatérés során már nem alakult ki az előbbi komplementaritás, hanem a szerző egy gyér kapcsolati hálózatról beszél, melynek az interetnikus viszonyokban mutatkozó jelei az előítéletesség és a feszültségek fokozódása. A cigányokkal szemben tanúsított negatív attitűd leginkább a verbális kommunikáció terén nyilvánul meg, a „cigány templomban is cigány” vagy „cigánnyal kicsit s jót” (233. oldal) közmondásszerű véleménynyilvánítások gyakoriak. A magyarok részéről a leggyakrabban alkalmazott stratégia a cigányokkal szemben az elkerülés, így abban az esetben ha a ritka vegyes házasságok esetén, a fiatal pár számíthat a teljes mértékű közösségi szegregációra, elűzik őket.

A „*Történeti hagyomány és lokális identitás Székelyszomboron*” (237–254. oldal) írás abból indul ki, hogy az interperszonális társalgást a múlt köré szőtt emlékezők uralják. A 2000-ben Székelyszomboron készült kutatás nyomán meghatározható bizonyos lokális fókuszok, amelyek köré a múltból szóló csoport-narratívumok szövődnek, melyek elsősorban a

kollektív emlékezet keretében alakulnak ki és tartódnak fenn. A múlt megalkotásában, fenntartásában, a belőle való „táplálkozásban” a táj térelemei szignifikáns helyet foglalnak el, a morális kulturális, művelődéstörténeti értékekkel azonos szinten. A zomboriak származás-hagyományának változatai fontos identitásképző tényezők: a falu határhelyzete az interetnikus térben, a szász eredetre utaló családnevek, az építészeti motívumok. Ami a morális értékeket illeti, az ezekről mondott régi példázatok, történetek a jelen állapotaira adott válaszok. A továbbiakban a szelektív múltkonstrukcióra ad egy példát, mikor az 1993-ban megszervezett Falunapok keretében bemutattak egy falutörténetről szóló előadást. Ezen előadás során csak azokat a nevezetes eseményeket válogatták be, amelyek pozitív fényben mutatták a közösséget, így például elmaradt a zomboriak 1848-as szereplése, amely nem bizonyult alkalmasnak a lokális identitást erősítő szimbólumok képzésére. Az ingoványos talajon lépkedő közösség belső kényszere identitásának újra- és újradefiniálása, melynek eszközei a szimbolikus tartalmakkal, utalásokkal telített narratívumok. Ezeknek nem lehet az újonnan jött részese, mivel nincs lokális múltja, ki lévén zárva ebből a hagyományból.

A következő tanulmányban, „*Harag-események*” (255-269. oldal), a mikrovilág egy társadalmi tényét vizsgálja a szerző, és pedig a haragot. Abból a feltevésből indulva ki, hogy a haragviselésnek szociális funkciói vannak, vagyis a harag szükségszerű következménye egy adott kulturális környezetnek. A haragot meg úgy definiálta, mint azt a fordulópontot az ember életében, amely folyamán megváltozik egy másik személyhez kapcsolódó viszonyulása, a vele való interakciója. Mivel a harag az interperszonális interakciók világában születik, így a harag-események előfordulása a szimmetrikus, kiegyensúlyozott kapcsolatban esedékesebb, mint a hierarchizált viszonyokban. Ezen társadalmi tény megjelenítése szociálisan szabályozott viselkedésmin-tákból tevődik össze, kiváltódásának okai vagy anyagi-tárgyi javak, vagy szimbolikus javak fölötti nézeteltérések.

Ezen kötet utolsó írása, „*Rituális beszéd a homoródalmási temetésen*” (271–287. oldal), amint a címe is árulkodik, a székelyföldi faluban temetéskor elmondott rituális szövegek bemutatásáról valamint azok elemzési kísérletéről szól. Részletes beszámoló

található az elhalálozás pillanatától kezdve a koporsó földbe való helyezése és a toron való részvétel pillanatáig, valamint felvázolja a temetésen való részvétel motivációs hátterét és utána rátér a rituális beszédet ismerők körére. A négyszeri rituális beszélés szájhagyomány útján terjed és csak kiváltságos személyek feladata lehet, például a nők is teljes mértékben ki vannak zárva ebből a kis közösségből. Homoródalmáson tizenkét ilyen beszélő van és ezek között folyamatos a versengés. Szigorúan szabályozott menete van a temetésnek és ezen belül a rituális beszédeknek, egyetlen kis hiba a beszélő pozíciójába kerülhet.

Az 1990-es évek átmeneti jellegéhez hasonlóan, napjainkban is egy folyamatosan átalakulóban levő világról, településekről, közösségekről beszélhetünk. A szerző úgy látja, hogy a piacgazdaság árama az elkövetkező években magával ragadja majd a falusi társadalmat is, mivel hiányzik abból a szerveződési és érdekképviseleti szakértelem, azon túlmenően meg az együttműködési készség és a bizalom. Ami az ilyen környezetben való kutatást illeti, az adatfelhalmozó empirizmus elméleti megalapozottsággal való kombinálása vezethet célhoz. A falusi társadalmi problémák megoldásához meg esszenciális a „lent” és a „fent” kapcsolatának megteremtése.

Ezen, 1991 és 2003 között már publikált tanulmányok, habár első látásra úgy tűnnek, mintha különálló írások lennének, amelyekben az egyedüli közös az őket csoportosító cím, a figyelmes olvasó észreveszi azt a vastag fonalat, amely az egyes tanulmányok közös elemeit fogja össze és viszi végig a kötetben. A tanulmányok önmagukban is olvasmányosak viszont ez a fonat követése egy összképhez vezet, amely során elénk tárul a Kishomoród menti társadalmi, gazdasági és kulturális táj. Valószínűleg azért is volt ez ilyen könnyedséggel megvalósítható, mert a szerző „otthon” lévén, egy életen át ismert, részévé vált dolgokról ír; meséli tapasztalatait, szisztematikus, kitervelt vagy véletlenszerű megfigyeléseit amelyek tudományos köntösben rendkívüli jelentőséggel bírnak. Összességében úgy gondolom, hogy a jelen kötet egy mindenki számára érthető és élvezhető olvasmány, amely remélhetőleg eléri kitűzött célját és felhívja a figyelmet a megrekedt kistérségek potenciáljára és segíthet áthidalni a problémákat.